

Jussi Björlingsällskapets Tidning

JUSSI BJÖRLING

*De sjöng med Jussi:
Anna Moffo*

HJÄLTAR OCH ÄLSKARE

Jussi går till flyghistorien!

HARRY EBERT – Jussis bästa ackompanjator?

Jenny Lind, den svenska näktergalen 200 år

UNO STJERNQVIST
– en gränslös tenor

- 3 Ordföranden har ordet
- 4 Hälsningar från Nya Världen
- 5 David Björling i ny bok
- 6 Chatgrupp om Jussi Björling
- 6 Rättelse
- 7 Uno Stjernqvist – en gränslös tenor
- 8 De sjöng med Jussi: Anna Moffo
- 10 Harry Ebert – Jussis bästa ackompanjatör?
- 13 Jussi Björling går till flyghistorien
- 14 Jenny Lind – den svenska näktergalen 200 år
- 16 Hjältar och älskare: Jussi Björling bedömd i bok om tenorer
- 17 Bohème med Beecham
- 19 Hur jag blev intresserad av Jussi Björling

- 20 Hur ser arbetsmarknaden ut för svenska operasångare?
- 22 Grammofonarkivet – nationell kulturskatt eller inte?
- 23 Jussi Björlingmuseet flyttar?
- 23 Museet
- 24 Jussis internationella debut
- 24 Information om tidningen

Omslag:
Jussi och Anna Moffo i *La bohème* på Chicago Civic Opera den 16 oktober 1957
Foto: Jussi Björlingmuseets arkiv

JUSSIS PREFERENSER I ROLLER OCH SÅNGINNEHÅLL

Slumpen styr våra liv. Och Jussi Björlings tillvaro och förutsättningar var med all sannolikhet inget undantag. Mycket som verkar predestinerat kan lika gärna vara ett resultat av konkreta omständigheter.

Jussis tidigaste inspelningar, som barn, som också speglar innehåll i konsertprogrammen som bröderna sjöng, vittnar om en viss andlighet i repertoarval. De tre första inspelningarna är andliga sånger. Därefter följer naturlyrik och längtan till fosterlandet i sångerna *Sommarglädje* och *Barndomshemmet*. Sedan ännu en psalm. Ofta var konsertsalarna kyrkor eller församlingshem. Detta borde ha påverkat Jussi och hans bröder, som serverades för en vuxenverklighet som var from och kristen. Samtidigt var den tidiga förlusten av mor och far både en sorg och ett utelämnande. Vi bearbetar vårt livs glädje och tillkortakommanden i konsten, och för en musiker och en sångare kan repertoar och roller ge en bild av vad som utspelar sig i konstnärens inre.

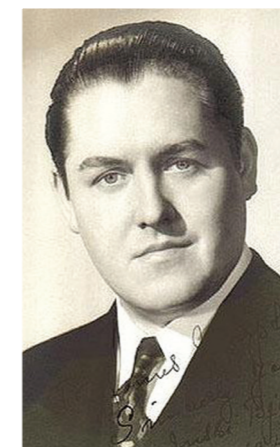
Att exempelvis de fosterländska sångerna föll så väl ut både för honom själv och hans publik, kan ha att göra med att sångerna kom till mellan två världskrig. Men det kanske är ännu mera Jussis eminenta förmåga att göra sig till tolk för djupa känslor, både av lycka och bedrövelse, som gör att vi låter honom gestalta och lindra vår smärta och den näderika tillvaro som många av oss lever i. När han intonerar en Peterson-Bergersång som "Jungfrun under lind" så erfar nog många av oss ett lyckorus och en härlig, tidlös eskapism från vardagen. En oskuldsfull syn på tillvaron. Jag är förvissad om att det räckte för Björling att uttrycka skönhet och lyckokänslor, men en sång eller en rollfigur kunde vara ytterligare attraktiv att tolka, om innehållet hade en angelägen mening. Kärleken är nästan alltid överrepresenterad, i synnerhet i den romantiska musiken, men det handlar lika ofta om sann kärlek som svekfull sådan. Eller rentutav av att mista sin älskade. Rodolfo gör det. Alfredo gör det. Faust gör det. Don José mördar den han älskar. Cavaradossi dör för sin kärlek. Canio mördar sin rival. Det är av familjen omvittnat att Jussi var mera tveksam inför vissa roller, som han visserligen var eftersökt för, och som han framförde på ett lysande sätt. Två exempel på den kategorin är *Duca di Mantova*, *Hertigen i Rigoletto* av Verdi och *Benjamin Franklin Pinkerton* i *Madama Butterfly* av Puccini. Båda dessa karaktärer hör till tenorrollernas slemmare. Det

kändes säkerligen inte lika inspirerande att gå in med liv och lust i roller som är tanklösa, cyniska eller naiva. Det kanske inte alltid var så lätt att hitta humoristiska motiv i repertoaren, men när han fann dem blev de desto bättre. Spjuvern i Jussi kom till sin fulla rätt i "Paris Entrésång" ur *Sköna Helena* av Offenbach och "Nu är jag pank och fågelfri" ur *Tiggurstudenten* av Millöcker. Vi ser också den snälle buspojken i *Fram för framgång*, som har en sådan frisk och naturlig framtoning framför kameran.

För mig representerar Peterson-Bergers sånger mycket av livsglädjen medan Sibelius ofta belyser förtvivlan via Runebergs och Josephsons texter. Dessa sånger blir ventiler för allt som livet bjuder av framgångar och motgångar, och det blir också lätt för lyssnaren att ingjuta sitt eget liv och öden i Björlings tolkningar.

Jussi är inte ensam om att fördjupa innehållet i sånger och roller, men han står aldrig utanför det han sjunger om eller gestaltar, och det gör honom så outslitligt attraktiv att lyssna på.

Dessa egenskaper delade han också med vår kära hedersmedlem, hovsångerskan Margareta Hallin, som nu lämnat oss. Hon var precis så sann och äkta i sitt uttryck som Jussi Björling själv. Mildhet och ödmjukhet följer i deras spår.

BENGT KRANTZ
ordförande i Jussi Björlingsällskapet

REDAKTION

Jussi Björlingsällskapets tidning
Våren 2020
Från starten 1989 nummer 64.

Redaktör

Calle Friedner
carl.friedner@telia.com
070-347 90 61

Grafisk form

Maria Hegborn
maria.hegborn@gmail.com
070-56 45 210

Redaktionskommitté

Bengt Krantz, ansvarig utgivare
Göran Forsling

Tryck: Grafiska Punkten, Växjö 2020
ISSN 1400-5271

Jussi Björlingsällskapet

stiftat den 7 januari 1989 har till uppgift att främja intresset och kunskapen om Jussi Björling, hans sångkonst, liv och karriär.
www.jussibjorlingsallskapet.com

Medlemsavgift

Medlemsavgiften är 250 kronor för enskild medlem och 300 kronor för familj.
Plusgiro 462 48 91-0

Ansökan om medlemskap ställs till

Stefan Olmars
Hovra Gamla Landsvägen 5
827 72 Korsökrogn
stefanholzpartner@telia.com

eller till

Jussi Björlingmuseet
Borganäsvägen 25
784 33 Borlänge
0243-742 40
jussibjorlingmuseet@borlange.se

För mer information se sidan 23

Jussi Björlingsällskapets styrelse

Ordförande
Bengt Krantz, 0739-79 17 62
visheten@gmail.com

Vice ordförande
Hans Thunström, 070-41 97 68
hans.thunstrom@gmail.com

Sekreterare
Stefan Olmars, 0651-260 00
stefanholzpartner@telia.com

Vice sekreterare
Berit Sjögren, 070-771 22 83
berit.sjogren@outlook.com

Kassör
Per Bäckström, 079-337 42 45
perb1948@gmail.com

Ledamöter
Annicka Englund, 08-653 05 30
annicka.englund@hotmail.se
Göran Forsling, 070-493 04 86
verbator@telia.com
Harald Henrysson, 0225-501 90
harald.henrysson@tele2.se

Hälsningar från Nya Världen

Förra året fyllde som bekant Jussi Björlingmuseet i Borlänge 25 år. Med anledning av det fick vi flera hälsningar från The Jussi Björling Society USA. Tyvärr kom de för sent för att vi skulle kunna få in dem i vårt höstnummer, och därför tar vi in dem nu istället.

Först skriver ordföranden i The Jussi Björling Society USA, Janel Lundgren:

Var snälla och sänd våra varmaste hälsningar och gratulationer till alla deltagare och publiken vid Jussi Björlingmuseets 25-årsjubileumskonsert från oss alla i Jussi Björling Society USA. Vår relation till museet är mycket viktig för vår organisations strävanden. Museet är den främsta underbara källan till information och hjälp och medverkar i vårt arbete att bevara och främja arvet efter Jussi Björling. För oss är det sannerligen "universums centrum"!

Vi hyllar tacksamt Harald, Jan-Olof, familjen Björling, alla som bidragit och var och en engagerad i denna unika och oersättliga resurs.

Bästa hälsningar

*Janel Lundgren
Ordförande i
The Jussi Björling Society USA*

Den tidigare ordföranden, Dan Shea, kommenterar Janel's hälsning:

Tack för den här aktuella informationen, Janel. Dagens datum är speciellt betydelsefull för några av oss:

JBS-USA hade sin tredje konferens i New York City från torsdagen den 24 oktober 2002 till söndagen den 27. Tidigare sammankomster hade ägt rum i Washington DC (juni 1999) och St. Peter, Minnesota, (juni 2001) följt av en obetydlig sittning i Santa Fe, New Mexiko för några av oss. [...]

Den första dagen på konferensen i New York City talade museichefen Harald Henrysson över ämnet "Björlingpojkar sjunger sig fram genom Amerika 1919 – 21", och nu kan vi fira de sista orden i det ämnet med Haralds bok! Jag minns också särskilt några intensiva diskussioner med Stefan Olmårs om framtiden för Jussi Björlingsällskapet världen runt. Han formulerade redan idéer för att tilltala yngre generationer, och de har utvecklats mycket väl genom åren! Andra talare i New York var RCAs Dan Guss, WQXRs mångårige stjärna George Jellinek (och hans panel: Bob Merrill, Regina Resnik, Licia Albanese, Lucine Amara, Anders och Lars B[jörling]), liksom Andrew Farkas, Wally Rudolph, Barry Crawford, Stephen Hastings m.fl. Bravo dessa två och så många andra, som har bidragit genom åren. Deras namn dyker upp, när vi läser olika JB-publikationer online och i tryckt form. Uppriktiga gratulationer till alla medverkande i denna häpnadsväckande resa!

Dan Shea

Den 24 oktober skickade Enrique Gilardoni följande e-brev till Jan-Olof Damberg och Göran Forsling:

Kära vänner!

Tiden går. Det är svårt att tro att ett kvarts sekel har förflutit sedan de där minnesvärda dagarna, när Maria Luisa och jag var med om öppnandet av Jussi Björlingmuseet och hade nöjet att lyssna till de 25 tenorerna som deltog i Jussi Björlingtävlingen. Jag vill passa på tillfället att skicka en särskild hälsning till mina kära vänner Harald Henrysson, som var den väldige skaparen av museet, och Bertil Bengtsson, den rastlöse medarbetaren, som jag hade förmånen av att lära känna personligen de där dagarna, och som var början på en vänskap för livet. Min vänskap med Harald hade inletts ett år tidigare, när jag besökte Sverige för första gången.

Mätte Jussi Björlingmuseet fort-sätta att bevara den store sångarens konstnärskap, som vi alla beundrar så mycket. Efter Harald och Bertil har Jussi gett mig många andra kära vänner, som har berikat mina mogna år, och detta fyller mig med tacksamhet mot honom.

Varma hälsningar

Enrique Gilardoni

Dan Shea återkom med följande förslag:

Wow, all denna värtalighet måste bevaras, särskilt denna juvel från Sally: den klingar som poesi, absolut "musik för våra öron"!

Dan

Det Dan syftar på är detta vackra vittnesbörd från Sally McKenna:

För mig förmedlar Jussi något oavbrutet och väsentligt, något sant

och djupt om vad det innebär att vara människa. Vår sårbarhet är hans... vår flämtande medvetenhet, vår olidliga känslighet... hans röst innefattar allt detta ... en kanal till vårt eget mänskliga väsen. Hans medlidande och glädje och hänförande livsnärvaro finns i hans flod av överväldigande, själsupplivande klang ... en förtrollad ordlös väg till vårt eget centrum ... och vi är bland de lyckliga, de lyckliga få, som har förmånen att kunna höra det.

Sally

Denna fint analyserande, väl uttryckta och djupt inlevelsefulla beskrivning av varför Jussi Björling så berör oss med sin sång, avslutar hälsningarna från våra vänner i vårt amerikanska systersällskap.

CALLE FRIEDNER

ÖVERSÄTTNING & FOTO

DAVID BJÖRLING I NY BOK

I höstnumret (nr 63) anmälde vi Harald Henryssons bok David Björling och hans söner i Amerika. Nils-Göran Olve hör till dem som också läst den, och han ger oss här sina synpunkter. Artikeln har tidigare varit publicerad i Operavännernas tidskrift OV-Revyn.

Den 18 oktober 2019 var det jämmt 100 år sedan Jussi Björling, hans bröder Olle och Gösta samt deras far David anträdde sin spännande resa till Amerika. Fartyget hette S/S Bergensfjord och avgick från Kristiania (Oslo) och överfärden till New York tog tio dagar. Jussi var 7½ år, Olle drygt 10 och Gösta bara 6. Minstingen Karl följde inte med. Han var bara 2, och de fyra barnens mor Ester hade avlidit två veckor efter hans födelse. Davids syster och hennes make hade sedan dess haft hand om Karl.

Det var ett rutinerat turnésällskap som gav sig iväg. Efter ett första mer improviserat framträdande 1915 i Örebro hade pappa David varit på resande fot med sina pojkar en stor del av de senaste tre åren. De skulle bli kvar i USA nästan exakt 1½ år, resa mellan ostkust och västkust och ge minst 117 konserter över hela landet, men i synnerhet i svenskbygderna inklusive New York-trakten, där många svenskar etablerat sig. Enligt Gösta var avsikten att stanna längre, men hemlängtan blev alltför svår.

Nu vet vi mer än någonsin om detta äventyr. Harald Henrysson som tidigare kartlagt Jussi Björlings liv, framträdanden, repertoar och inspelningar – se www.jussibjorlingsallskapet.com – har just gett ut en snyggt producerad bok med många bilder (foton, affischer, annonser och andra dokument) om David Björling (1873–1926). Harald i samverkan med and-

ra Jussi-fanatiker har redan tidigare upplyst oss om att han med pojkar gav över 1 000 konserter – en tredjedel av Jussis framträdanden under hela hans liv. Pappa och söner – där mot slutet även Karl deltog – höll alltså på i tio år i Sverige och USA, fram till hans död då säkert även barnen, nu tonåringar, förlorat en del av sin barnsliga charm och även behövt hantera sina målbrott.

Genom att Harald delar sin tid mellan Borlänge och Charleston (i South Carolina, USA) har han nu kunnat studera amerikansk lokalpress och ge oss en mycket mer detaljerad bild av Björlingarnas Amerika-resa, som visas åskådligt på en stor karta i boken. Den ger också en så utförlig bild av Davids tidigare liv som vi kan hoppas få: en svensk arbetare som följde floden av utvandrare till USA 1899 och blev kvar där i sju år, under vilka han medverkade

Familjen Björling.

flitigt i svenska emigrantkörerna, ibland som solist och som Erik vid framföranden av Värmlänningarna. Han fick också möjlighet att studera vid en skola som Metropolitan-operan drev under några år, och i det sammanhanget nämns David på en affisch där eleverna var kör i Zigenarbaronen – en galaföreställning där hans idol Enrico Caruso också uppträdde.

David studerade senare en vinter i Wien, misslyckades få anställning på Stockholmsoperan och turnerade ett par månader i västra Sverige med ett operasällskap. Han fick goda recensioner för sin sång, och särskilt ett intyg från Wilhelm Stenhammar, som dirigerat en konsert i Göteborg där David sjöng, skulle han senare använda som reklam:

”Herr Björling besitter en ovanligt frisk och vacker, hög tenorstämman av utpräglad nordisk klangfärg, som han behandlade med den mest sympatväckande naturlighet, fri från all förkonstling och utan minsta anstrykning av den sentimentala tråkighet, som tyvärr alltför ofta plågar vidlåda svenska tenorer.”

Tyvärr kommer vi inte närmre hur David faktiskt sjöng än Stenhammars beskrivning och ett fåtal recensioner som går in mer i detalj på det. Något kan vi gissa från hans repertoar och att han tydligt aspirerade på att debutera på Operan som Radamès i Aida. Men det finns inga inspelningar, till skillnad från de sex korta nummer som gosstrion spelade in i början av 1920. Likheter som finns mellan de sex (!) barn och barnbarn till David som finns på skiva – nu räknar jag bara tenorerna, men barytonen Karl går också att höra – gör det dock suggestivt att tänka sig att David, som var stolt över den metod han lärt ut, själv lät ungefär likadant. I varje fall motsägs det inte av citatet.

Varför blev det ingen operakarriär för David? Han måste ju ha haft en väldig drivkraft för att genomföra sina livsval. När Jussi var ung varnade folk som träffat David honom för att bli lika envis som sin far, som de menade skadat sin karriär genom

det. Även vi som gläds åt den tenordynasti David grundade, och fascinerats av hur Gösta och Jussi berättade anekdoter från barndomens resor, måste samtidigt förundras över Davids hänsynslöshet i att drilla barnen och utsätta dem för pressen av alla dessa framträdanden, när de enligt våra begrepp borde ha fått gå i skola och leka med andra kamrater. Många underbarnsföräldrar förtjänar sådan kritik, men i det här fallet gav det onekligen resultat.

Harald Henrysson ger så att säga fakta i målet – han varken spekulerar eller romantiserar, och där andra hade kunnat göra en bok om David till en spännande psykologisk roman om David som revanschdriven ensling, får vi i stället en ganska kortfattad sammanställning av allt som gått att hitta om hans liv. Boken är visserligen på 160 sidor inklusive tabeller och ett hundratal bilder, men texten ges både på engelska och svenska i parallella spalter så den är egentligen kortare än den kan verka. Men fullt tillräcklig, lättläst och intresseväckande. Inte minst ger boken en inblick som bör intressera många i de villkor som rådde för invandrares kulturliv i städer som New York. Boken är dessutom mycket snygg, väl inbunden med hårda pärmar – långt ifrån en självklarhet för den här sortens entusiastprodukter. En klar rekommendation, särskilt för dem som har svensk-amerikanska släktband.

NILS-GÖRAN OLVE

Boken *David Björling och hans söner i Amerika* är utgiven av Förlags AB Björnen men kan också beställas genom Jussi Björlingsällskapet:
E-mail: annicka.englund@hotmail.se
Telefon:
mobil 070-518 17 29
fast telefon 08-653 05 30.

Chatgrupp om Jussi Björling

På sidan 27 i vårt förra nummer, nr 63, av denna tidning, gav vi ett tips på en diskussionsgrupp, där man kan vara med. Nu har förutsättningarna ändrats, eftersom Yahoo tyvärr har slutat att vara värd för diskussionsgrupper. Den "chatgrupp om Jussi Björling", som vi berättade om har därför flyttats till "groups.io". Den som inte redan är medlem i någon annan grupp där, klickar för att anmäla sig på: <https://groups.io/register>

Ange sedan mejladress och ett lösenord och klicka på "Create an Account". Då kommer en lista över grupper upp. Sök "by name" på "bjorling" och du kommer till "Bjorling2", som för närvarande har 285 medlemmar.

Den som eventuellt redan är med i en annan grupp på "groups.io", klickar först på: <https://groups.io/login->

Rättelse

I höstnumret 2019, nr 63, skrev vi i artikeln om konserten i Kungsträdgården: "För tyvärr bröt Birgit Nilsson-sällskapet i år traditionen att bidra med en sångerska". Det var tyvärr ett missförstånd, Birgit Nilssonsällskapet hade inte blivit inbjudet att medverka. Vi beklagar felet.

RED.

UNO STJERNQVIST en gränslös tenor

Jag kan inte göra anspråk på att ha hört Uno under hans aktiva år på Kungliga Teatern, under åren 1957-1971. Men däremot så kom han att bli en god vän i och med hans otippade återtag till scenen, dels i Aida, 1985 och senare i Turandot, 1988. Båda producerade av Folkoperan i Stockholm. Jag kände honom väl tidigare, via hans utomordentliga tolkningar av "Så kall ni är om handen", Sångarens aria ur Rosenkavaljeren och "Cujus animam" ur Stabat Mater bland mycket annat i en suverän kategori. Så det var med stor förväntan och glädje jag såg fram emot att få höra honom och även få sjunga med denne omtalade sångare från 1950-60talet.

Återkomsten blev också en triumf för Uno Stjernqvist, som inte hörts sedan början på 1970talet. Vad som frapperade en lyssnare var Unos enorma lätthet i föredraget och hans obesvärade sätt att nalkas höjdtöner. Hans välprojicerade stämma ljöd klart och mäktigt. Inte tordönsmässigt men alltid med utsökt lyrisk skönhet och finess. Det var en särskild upplevelse att höra hur Uno tacklade den erkänt svåra starten på Radames aria, alldeles i början på Aida. Verdi har varit grym mot tenorerna när han skrivit "Celeste Aida", "Himmelska Aida", med uppåtgående rörelser i makligt tempo tvärs igenom den undre och den övre aktiviteten av rösten. Det kräver snabbhet och flexibilitet i förmågan att justera och egalisera den vokala linjen. Det var en smal sak för Uno, som tycktes närmast omedveten om svårighetsgraden av det han sjöng. Vid 60 år så sjöng han mestadels obesvärat Calafs svåra parti i Turandot och kulminationerna i både Radames aria och Calafs aria, "Nessun dorma", "Ingen må sova", exekverades med makalöst långa sluttoner, som tycktes vara befriade från ansträngning eller begränsad andningskapacitet. Mycket imponerande.

Uno och hans familj drev en mycket speciell leksaksaffär på Västerlånggatan i Gamla Stan. Den låg på den sista delen av gatan som mynnade mot Kanslihuset, och nära Storkyrkan. Där kunde man möta Uno själv, hans hustru och hans son. Ibland samtliga samlade. Dockdoktorer skulle de kunna kallas, för om en docka var trasig eller saknade en arm eller ett ben så kunde Stjernqvists hjälpa till med reservdelar. Där fanns också en rad klassiska plåtsaker, såsom fina gamla modellbilar och dylikt. Denna affär var säkert en avkopplande glädjekälla för den oftast mycket gladlynte och jovialiske Uno.

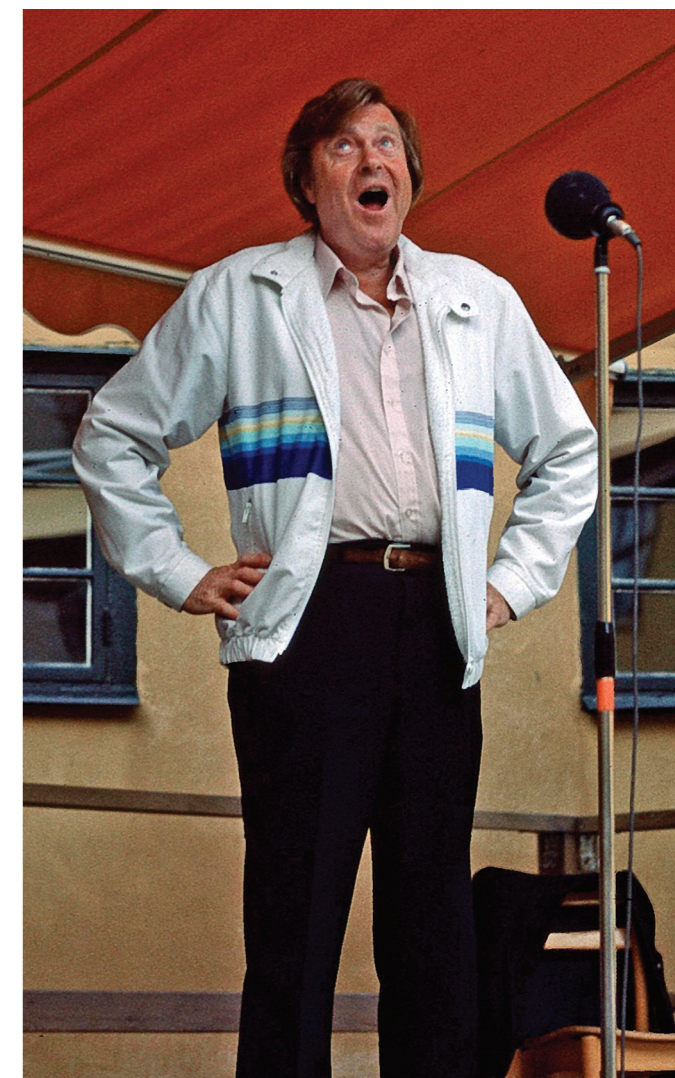
När sjukdom stäckte den annars så levnadsglade tenoren, så var det en stor glädje för mig att mina strävanden att intressera Bluebell records för en skiva med Stjernqvist i deras serie Great Swedish Singers gav resultat. Denna utgåva glädde honom mycket och det var en stor dag när skivan låg på diskarna. Tidigare hade pianisten Lars Roos gjort en LP med Uno som heter

Tenorglöd, och som gavs ut i höjd med hans återkomst till den lyriska scenen. Båda dessa skivor är fina dokument över Uno Stjernqvists granna vokala resurser.

När nittonhundralet slutit sig bakom oss, och när vi blickar tillbaka 20 år in på 2000talet, så kan vi konstatera att Uno Stjernqvist bör räknas till den lilla krets av sångare som bör föräras evigt liv genom sina inspelningar. Det vore fantastiskt om fler av hans föreställningar på scenen skulle komma att ges ut i framtiden. Han var flitig på Kungliga Teatern och exempelvis Greve Almaviva framförde han 100 gånger i Rossinis älskade opera. Flera utgåvor skulle ytterligare gynna hans minne till eftervärlden. En sak står klar och det är att hans klassiska inspelningar, innan hörselproblemen kom att komplicera hans sjungande, än i dag lämnar många nya intresserade lyssnare mållösa. Vilken fenomenal tenor ägde vi icke i Uno Stjernqvist!

TEXT: BENGT KRANTZ
FOTO: CALLE FRIEDNER

Uno Stjernqvist sjunger. Gotlands Fornsal i Visby 1985.

De sjöng med Jussi:

Anna Moffo

Begåvad med en av de vackraste lyriska sopranrösterna under andra hälften av 1900-talet och med utseende som en filmstjärna hade Anna Moffo alla förutsättningar för en lysande karriär. Och lysande blev den – men tyvärr inte så långvarig som man skulle ha önskat. Hon var född 1932 i Wayne, Pennsylvania, USA och föräldrarna kom från Italien. Efter avslutad high school-utbildning fick hon ett erbjudande från Hollywood men tackade nej och valde istället att studera vid Curtis Institute of Music i Philadelphia. 1954 fick hon ett stipendium som gav henne möjlighet att studera vidare i Italien vid Sankta Ceciliaakademien i Rom. Hon gjorde sin operadebut följande år som Norina i Don Pasquale i Spoleto. Strax efteråt, fortfarande totalt okänd och oerfaren, fick hon göra titelrollen i Madama Butterfly i en TV-produktion för RAI. Den sändes den 24 januari 1956 och gjorde henne känd i hela Italien. Sedan var karriären igång. Ytterligare två TV-produktioner följde samma år, hon sjöng Zerlina i Don Giovanni vid festspelen i Aix-en-Provence och gjorde sina första skivinspelningar: Nanetta i Falstaff under Herbert von Karajan och Musetta i La bohème med Maria Callas, Giuseppe Di Stefano och Rolando Panerai. Nästa år (1957) debuterade hon på Wienoperan, La Scala i Milano, Salzburgfestivalen och San Carlo i Neapel. Tala om blixtkarriär!

Samma höst återvände hon till USA och gjorde sin amerikanska debut på Chicago Lyric Opera den 16 oktober i La bohème, nu som Mimí. Hennes Rodolfo hette Jussi Björling! Jussi

“La bellissima” Anna Moffo.
Foto: © M.Hidalgo.

och Anna Moffo strålade samman ett drygt år senare i Chicago, men då var det Rigoletto som stod på agendan vid två tillfällen: vid det första den 15 november sjöng Tito Gobbi titelrollen och fyra dagar senare var det Cornell MacNeil som gjorde narren. Vilken stämprakt det måste ha varit de två kvällarna! Anna Moffos Metropolitandebut följde 1959, då som Violetta i La traviata, vilket blev hennes signaturroll, tillsammans med titelrollen i Lucia di Lammermoor. Under mer än 15 år sjöng hon ett stort antal roller på MET i drygt 200 föreställningar. Sista rollen var återigen Violetta den 15 mars 1976 – om man bortser från ett par konsertframföranden och medverkan vid den galakonsert som hölls den 22 oktober 1983 för att fira Metropolitanoperans 100-årsjubileum. Då sjöng hon, tillsammans med Robert Merrill, ”Will You Remember (Sweetheart)” ur Maytime av Sigmund Romberg. Men vid sidan av Metropolitankarriären gästade hon de flesta större scenerna, San Francisco, Covent Garden, Monte Carlo, Buenos Aires och till och med Stockholm, där hon sjöng Gilda i Rigoletto mot Ingvar Wixell.

Men som om operakarriären inte skulle ha varit nog ägnade hon sig flitigt åt andra saker, ännu mer publika. I Italien, där hon var omåttligt populär, hade hon en egen TV-show på 1960-talet. Två omgångar blev det: 1964 och 1967. På köpet blev hon också framröstad som en av de tio vackraste kvinnorna i Italien. Detta ledde också till att den filmkarriär hon tackade nej till på 50-talet ändå blev av. Och det var inte bara operaroller det handlade om utan också ”riktiga” skådespelarroller. I den amerikanska filmen The Adventurers (1970) spelade hon tillsammans med stjärnor som Charles Aznavour, Candice Bergen, Olivia de Havilland och till och med Thommy Berggren. I början av 1970-talet mutade hon också in den tyska marknaden med operafamträdanden, TV-shower och filmer.

Men detta hektiska liv hade också ett pris: Överanstängning! 1968 drabbades hon av en allvarlig röstkris. Visserligen kom hon tillbaka och fortsatte, mera sporadiskt, sin sångarkarriär, men rösten hade fått irreparabla skador och omkring 1976 var karriären i princip slut. De få skivinspelningar hon gjorde under 70-talet visar en sångerska som bara är en skugga av sitt forna jag. Hon var då bara i 45-årsåldern. Lyckligtvis finns hennes röst bevarad på en lång rad inspelningar från 50- och 60-talen. Från 1960 hade hon ett exklusivkontrakt med RCA Victor och de inspelningarna, både kompletta operor och flera soloalbum, visar henne i sitt esse.

Varför gick det då så illa? Ja, enligt flera källor var det henne förste make, Mario Lanfranchi, som drev hennes karriär skoningslöst. Lanfranchi var regissör och de

träffades i samband med TV-inspelningen av Madama Butterfly 1955. 1957 gifte de sig och Lanfranchi blev hennes manager. De skilde sig visserligen 1972, men då var skadan redan skedd. Hon gifte om sig två år senare med Robert Samoff, ordförande för RCA-koncernen, och de levde uppenbarligen i ett harmoniskt äktenskap fram till hans bortgång 1997. Anna Moffo själv var efter sångarkarriären styrelsemedlem för The Metropolitan Opera Guild och ledde emellanåt masterclasses. De sista tio åren kämpade hon mot en envis bröstcancer och avled 2006 av en stroke, 73 år gammal. Lyckan stod henne inte bi mer än drygt halva livet, men alla som hörde henne när hon stod på topp – och alla vi andra – kan i alla fall glädja oss åt de många förstklassiga inspelningar hon lämnade efter sig.

GÖRAN FORSLING

Anna Moffo och Jussi Björling.

HARRY EBERT

– Jussis bästa ackompanjator?

Det är naturligtvis alltid en smaksak, vem man tycker bäst ackompanjerade Jussi. Det finns flera kandidater, men statistiken talar ett tydligt språk. Harry Ebert samarbetade med Jussi under 318 olika framträdanden och tre sessioner i inspelningsstudior. Av livekonserterna finns tio bevarade för eftervärlden, men det kan finnas fler konserter och fler inspelningar. Förteckningen kring Jussi blir ständigt längre, eftersom forskare fortfarande letar i tidningar och andra källor.

Vem var då Harry Ebert? Kyrkboken talar om att han föddes den 20 maj 1897 i Helsingborg, kvarteret Bastionen 7. Hans föräldrar hette Axel Fredrik Svensson och Elvira Sofia Thelin. Pappan tituleras ”redaktör” och kring mamman finns en notering om att hon var ”baptist”. Hon utträdde ur Svenska kyrkan därför att hon var av judisk börd och detta kom att få viss betydelse i fortsättningen. I ”religiösa termer” var alltså Harry ”jude”, eftersom släkt i denna religion räknas på kvinnosidan – smart nog. Pappa Axel bytte efternamn till Ebert för att skydda Harry, när denne flyttade utomlands. Han valde just det namnet, eftersom han storligen beundrade den tyske politikern Friedrich Ebert. Denne var president i Weimar-republiken och försökte på alla sätt hålla samman den bräckliga demokratin.

Efter några framträdanden med andra från år 1912 och framåt, kom så den första solistkonserten för Harry 15 mars 1914. En gymnasist, vid bara 16 års ålder! Verk av Beethoven, (c-mollsonaten), Godard, Grieg, Liszt och Chopin stod på programmet. Recensenten Hildestrand i Öresundsposten var positiv och skrev om ”förbluffande teknisk smidighet och i anslaget en utsökt elasticitet. Härjämte har han ett musikaliskt behärskat och ursprungligt temperament.” På ett foto från tiden syns en självmedveten ung grabb med böljande hårman. Under krigsåren spelade Harry ensam och tillsammans med andra på många konserter runt om i Sverige och Danmark.

Harrys formella pianostudier skedde för Franz Xaver Neruda i Köpenhamn och en biografisk notis anger även tre års privatstudier för Sergej Rachmaninov och Ignaz Friedman. I den danska huvudstaden bodde han inackorderad och ingen frågade efter hans börd, även namnet skyddade honom. Vidare utbildning fick han på konservatoriet i Stockholm för Lennart Lundberg.

När Första världskrigets slaktande äntligen tog slut 1918, öppnades gränserna och Harry flyttade till Paris för vi-

dare studier, bland annat för den kände Alfred Cortot. Han bodde på Pension Vesque, ägt av makarna Vesque, välkända profiler i Paris’ konstnärskretsar. På detta pensionat bodde bland andra Emil Sjögren och andra skandinaver. Tycke uppstod med dottern i huset och snart gifte sig Harry med Marguerite. Två grabbar, Jean och Guy, kom och familjen bodde i en nybyggd del av huset. Harry tänkte sig nog nu en framtid som hotellägare och hans förkärlek för matlagning slog ut i full blom. En besökare berättar om hur Harry gjorde sina inköp tidigt på morgonen i Hallarna och sedan lagade tre mål om dagen för honom och andra gäster. Det var billigt att bo där – 15 kronor om dagen, all included!

En ung Harry Ebert.

I Harrys efterlämnade klippböcker finns en del konsertprogram bevarade från den här tiden. Fredagen den 18 februari 1921 spelar en ”celebre pianista” i Salone della PERGOLA någonstans i Italien verk av Rachmaninov, Liszt - och Ebert! Hans pianostycke heter ”Signe Bonnevie”, men Harrys eget komponerade verkar inte ha blivit speciellt omfattande. Den 1 mars 1921 spelar han i Salle Suédoise i Paris pianoverk av Schubert, Emil Sjögren (!), Chopin och Liszt. 10 april samma år framför han verk av Bach (Tausigs arrangemang av ”Toccat och fuga i d-moll”), Liszt, Rachmaninov, Debussy, Sibelius, Ravel, Nicodé och Chopin. Harry fick 1921 beröm av självaste Giacomo Puccini, som gav honom ett foto med egenhändig dedikation.

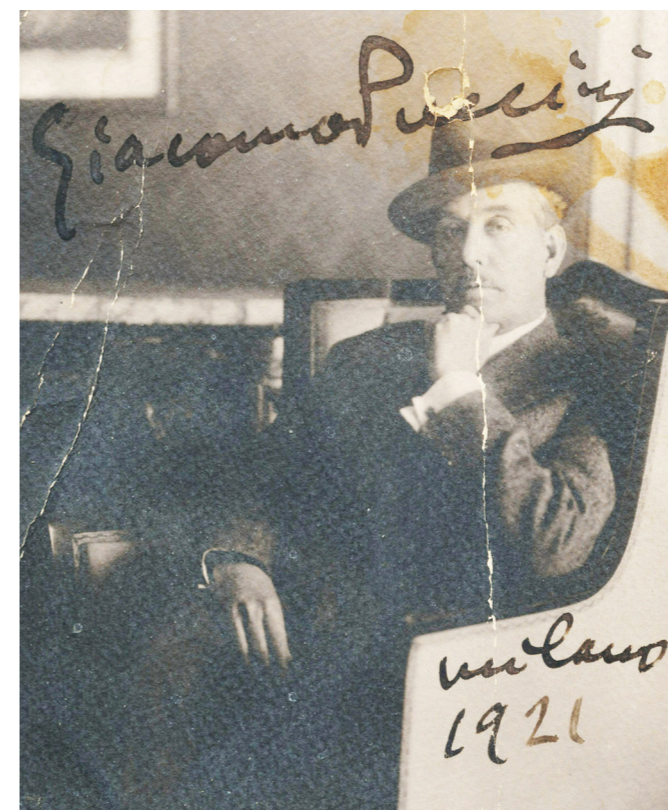

Foto med dedikation av Puccini.

Frankrike har en lång historia av antisemitism och redan i mitten av 30-talet började judar i landet att kartläggas. Harry hade ett icke-judiskt namn, men att ha ett tyskt efternamn för att få stanna i ärkefienden Frankrike var modigt! Harry hyste en viss hatkärlek till sitt nya hemland och i en bevarad biografi över sin far, kallar han t.ex. Dreyfus-affären (1894-1906) för ”århundradets vidrigaste exempel på mänsklig kollektiv tarvlighet”.

TILL SVERIGE

Familjen flyttade därför till Sverige 1936 och framtiden som hotellägare fick skrinläggas. Harrys pianospel blev snabbt uppmärksammat och redan den 4 juli detta år kom första konserten med Jussi, i Motala. Sedan följde en rad

konserter och en studioinspelning 1939 i Stockholm med honom. Förutom detta samarbete turnerade Harry med egna konserter och ackompanjerade flera kända sångare. Även violinister samarbetade med Harry, bland andra Ruth Posselt och Beatrice Griffin-Ekström. Jussi åkte till USA med början 1937 och från och med andra året följde Harry med på dessa långa turnéer kors och tvärs över landet. Med sin franska skolning försökte Harry få Jussi att sjunga sånger av Debussy och andra franska tonsättare, eftersom han tyckte att Jussis röst skulle passa för dem. Hur långt repeterandet av dessa sånger gick går inte att fastställa nu, men nog hade det varit intressant att höra Jussi sjunga ur denna repertoar! Harry bidrog ofta med egna solistsaker under dessa konserter och fick själv uppskattande recensioner.

När HMV ville spela in några sånger med Jussi den 30 januari 1940, erbjöd de Harry ersättning per timme. Smart nog begärde Harry betalt per inspelad sång och när sessionen var slut efter någon timme hade man spelat in sju sånger, varav sex lieder av Schubert. Harry visste ju Jussis kapacitet och 1 mars upprepades mönstret. Då spelade man in fem sånger på kort tid!

JUSSIS ”AVHOPP”

1941 hade Andra världskriget utvidgats till nästan hela Europa. Tyska trupper ockuperade Polen, Danmark, Norge, Benelux och Frankrike och tillsammans med allierade länder marscherade man efter midsommarhelgen framgångsrikt mot Moskva. I söder härjade italienska trupper i Grekland och i norra Afrika. I Fjärran Östern for japanska soldater fram över östra Kina och omgivande områden.

Jussi ville därför inte riskera att åka tåg genom det krigshärjade Europa till Portugal och ta flyg med ”Clippert” över Atlanten i rådande läge. ”Måste vi åka?”, klagade han flera gånger till Anna-Lisa. Kanske hade han även fått uttryckliga varningar för att bli instängd i USA, så när tåget gick från Centralen den 31 oktober, fanns han inte med! Anna-Lisa, Harry och hans hustru fick återvända till Stockholm utan Jussi och det omskrivna ”avhoppet” förklarades med nervsammanbrott. Harry hade med tanke på den omfattande turnéplanen i USA avböjt åtskilliga engagemang och drabbades nu av uteblivna inkomster. Samarbetet med Jussi avbröts och inga gemensamma konserter under hela 1942 finns för närvarande noterade i ”kronologin”.

KRIGSÅREN

Den s.k. Fältartistverksamheten för Harry var mycket omfattande och på hans registerkort i Krigsarkivet finns inte mindre än 61 dagars tjänstgöring under 1941-1943

Harry Ebert som fältartist.

förtecknade. På kortet har Harry titlarna patrullregissör, kapellmästare och den första graden fänrik är överstruken och ersatt med löjtnant. Det var hög klass på denna fältartistverksamhet och som ett exempel kan nämnas konserten den 27 mars 1942 på Beredskapssjukhuset – Epidemin. Förutom Harry medverkade där Aulikki Rautawaara, Gunnar Norrby och Sigurd Björling. Enligt en tidningsnotis bjöd verksamheten på många blåsiga utomhus-scener, där notbladen ibland fladdrade iväg, men det fanns även nervösa artister, som Harry fick lugna!

De gemensamma konserterna med Jussi nystartade den 31 januari 1943 och tillsammans turnerade de båda över hela Sverige. Jussis breda förankring hos svenska folket förstärktes påtagligt nu och det har Harry stor del i. 1943 är toppåret för deras konserter – 52 stycken! Deras gemensamma verksamhet som Fältartister är känd, även om forskarna hittills bara har säkrat två konserter: 1 juli i Överluleå och dagen efter i Övertorneå. På den stora Fältartistdagen i Hagaparken den 10 augusti 1943 sjunger Jussi, men Harrys namn nämns uttryckligen inte i samband med detta. Dock bidrar Harry vid detta tillfälle minst med ”Rumbafinal ur Jules Sylvains operett Zorina” och ”Greven av Haga – ett konsert- och balettdivertissement arrangerat av Harry Ebert”. Rumban finns inspelad 1944 i en version för två pianon, där den inte obekante Sixten Ehrling spelar på det andra pianot.

FÖRSÖRJNING

Betalningen som ackompanjator var skamligt låg. Ett exempel på detta är en konsert i Göteborg, där Jussi enligt bevarat kontrakt får 6.000:- och Harry ynka 200 kronor!

I recensionerna finns samma mönster, men Harry var så välkänd att han inte bara avfärdas med standardfrasen: ”Ackompanjemanget var följsamt”. Att framföra arior och sånger ur skilda repertoarer fordrar en skicklig pianist och Harry fullföljde detta till fullo. Samarbetet med Jussi präglades av ömsesidig förståelse och beundran och Harry kunde bryskt kommentera andra sångare med orden: ”Kan du inte sjunga som Jussi, ska du inte försöka!”

För att försörja sig och sin familj arbetade Harry inte bara med Jussi. Åtskilliga andra artister har skickat honom foton med tack för gott samarbete - Marian Anderson, Helge Lindberg, Kim Borg, Mattiwilda Dobbs, Lawrence Tibbett, Brita Hertzberg, Leon Björker, Licia Albanese, Gertrud Pålson-Wettergren, Elisabeth Söderström, Kerstin Meyer, Jan Kiepura, Gurli Lemon-Bernhard för att nämna några! Den norska storsångerskan Kirsten Flagstad var mycket berömmade och skrev på sitt foto ”til minne om konserten 5 nov. 1942 og med hjertelig tak for strålende samvaro.” På baksidan har Harry skrivit med sin vackra handstil: ”- en av de verkligt stora sångerskorna genom tiderna.”

När Jussi återvände till USA efter kriget, följde Harry inte med. Nu fick Jussi en pianist vid namn Frederick Schauwecker som ackompanjator på de många och långa turnéerna, men detta samarbete varade bara (?) 228 konserter.

Harry däremot arbetade som biträdande lärare och repetitör på Operaskolan från 1947 och framåt. En repetitör har ofta en mer grannliga uppgift än en ackompanjator. I repetitörens arbete ligger mer av pedagogik och interpretation och även här var Harry uppskattad. En vidare utveckling av hans folkbildande verksamhet var ”hemmakonserterna”, där Harry berättade, spelade själv och ackompanjerade olika artister. Lars Björling framträdde här vid minst ett tillfälle, enligt bevarade foton och de båda spelade även in en skiva. Marianne Ebert, Harrys barnbarn, har förmedlat många minnen från dessa konserter och sina möten med Harry.

Han firade sina födelsedagar ordentligt från 70 år och uppåt och bland gästerna märktes Elisabeth Söderström, Ann-Charlotte Björling och andra kulturpersonligheter. Hela operor gick igenom kring jul och andra högtider med handlingen och anekdoter kring musiken. Mariannes pappa Jean var väl inte så helt intresserad, men Marianne lärde sig otroligt mycket. Inte minst till stor nytta för hennes egen artistkarriär, som Maya de Vesque.

Harry vidgade så småningom dessa hemmakonserter till projektet ”Kultur i vården”, där han på samma sätt underhöll patienter och äldre på olika institutioner med berättande och musik. Ett pionjärarbete som han fick mycket uppskattning för och som har fått många efterföljare.

ÖVRIG VERKSAMHET

Harry skrev många recensioner och artiklar om musik i tidningen Scenen och hans matlagningsintresse resulterade även det i flera artiklar. Speciellt såser ägnade han timmar åt att tillreda! Som ett udda arbete måste man räkna hans korta tid som tidningsbud och Harry skrev en rolig artikel om detta. Alla inkomster var välkomna och ibland var det svårt att få ekonomin att gå ihop. I bevarade papper märks dessutom många kontakter med Hans Rausing, hans egen hemstad Helsingborg, tre utmärkelser från Finland för ”humanitärt arbete” för krigsinvalidier och mycket annat.

Harry kom med tiden in på ett särskilt boende, men tog egna initiativ! Han ”rymde” ibland till Ålandsbåtarna, där han fick åka gratis mot att han spelade och underhöll på piano. En gång var han dock borta så länge att man efterlyste honom. Marianne fick höra det på radio, när hon åt middag med några vänner! Han bjöd även med sig damer från avdelningen på middag på Operakällaren, där han var välkänd. Det var med andra ord inte någon vanlig åldring man hade på det äldreboendet...

Efter ett långt och händelserikt liv i fru Musicas tjänst avled Harry den 20 april 1986 på Gärdets sjukhem.

ROGER ALDERSTRAND

Jag tackar särskilt Marianne Ebert/Maya de Vesque och förra museichefen Harald Henrysson för deras vänliga kompletteringar och faktagranskningar av artikeln.

En åldrad Harry Ebert med ett foto av Jussi Björling. Foto: Jan Forsman/Sydsvenskan.

Jussi Björling går till flyghistorien!

I 2019 års sista nummer av Svensk Flyghistorisk Tidskrift dök plötsligt Jussi Björling med maka och dotter upp. Bilden togs 1951 och visar SAS presschef Gunnar Knutsson, som överlämnar en Douglas DC-6 till Jussi. Ja, ett riktigt flygplan hade nog inte varit så välkommet, det fick räcka med en modell, men en fin sådan, och Thomas Rosenqvist, som numera äger modellen, preciserar närmare i tidningen, att det rör sig om en fabriksmodell av ett plan som ägdes av SAS och hade den svenska registreringsbeteckningen SE-BDO. Om Jussi någonsin kom att flyga med just den här maskinen vet vi inte, men säkert flög han

med flygplanstypen, förmodligen fler än en gång. Douglas DC-6 tillverkades i 704 exemplar mellan 1946 och 1958 och kunde ta mellan 42 och 102 passagerare beroende på kabinens utförande.

Liksom av Douglas klassiska DC-3 finns det fortfarande flygande exemplar i bl.a. Kanada och Alaska.

CALLE FRIEDNER

SAS presschef överlämnar en flygplansmodell till Jussi Björling den 4 september 1951.

JENNY LIND

den svenska näktergalen – 200 år

Den 6 oktober är det 200 år sedan Jenny Lind föddes. Hon kom att bli en superstjärna, både i Europa och USA i en tid när nyheter färdades med snigelfart, långt före telefonens, radions, televisionens och internets tidevarv. Vi försöker här belysa hur en enkel flicka från den snöiga Nord erövrade den dåtida världen.

En lycklig stjärna måtte ha svävat över Klarakvarteren i Stockholm när Johanna Maria föddes. Föräldrarna – bokhållaren Niklas Jonas Lind och skollärarynne Anne-Marie Fellborg – levde i ”synd” som man sa på den tiden, men de gifte sig när dottern var 14. Redan långt innan dess hade lyckostjärnan sett till att en husjungfru till operans premiärdansös hört den nioåriga flickan sjunga och häpnat över hennes röst. Hon tog med sig sin husfru nästa dag och denna såg omedelbart till att Jenny fick komma in på Dramatens elevskola. Det ledde till att hon tidigt fick göra talroller och så småningom även sångroller i olika sammanhang. Efter att ha studerat vid Adolf Fredrik Lindblads sångskola, där bland eleverna också fanns medlemmar av kungafamiljen, fick hon 1837, 17 år gammal, göra sin operadebut i Lindblads Frondörerna. Lindblad fick stor betydelse för Jenny. Under en längre period bodde hon i det Lindbladska hemmet och han skrev många av sina sånger speciellt för henne. Att det lär ha funnits ett intresse av erotisk natur från Lindblads sida är dokumenterat, om det var besvarat är mindre säkert. Följande år fick hon sjunga sin första huvudroll, Agathe i Friskyttan, och det blev hennes genombrott. Flera succéer följde, bland annat Pamina i Trollflöjten och titelrollen i Lucia di Lammermoor och detta ledde till att hon 1840 utnämndes till hovsångerska av kronprins Oscar, sedermera Oscar I. Sannerligen den yngsta hovsångerskan genom tiderna. Samma år blev hon för övrigt invald i Kungliga Musikaliska Akademien.

KORT OPERAKARRIÄR

1841 reste hon till Paris för att träffa den berömde sångpedagogen Manuel García (1805 – 1906), som hjälpte henne att komma till rätta med vissa röstproblem. Ett alltför intensivt sjungande samt otillräcklig sångteknik gjorde att García gav henne sångförbud i tre månader. Först därefter kunde han hjälpa henne att bygga upp rösten på nytt. Hon träffade Giacomo Meyerbeer, men trots hans ansträngningar tackade Parisoperan nej till henne. Detta grämde henne så mycket att när hon senare blev en inter-

nationell storstjärna avböjde hon alla anbud från Parisoperan. Nu återvände hon till Stockholm och Kungliga Operan, förvandlad till en ännu bättre sångerska efter tiden hos García. 1843 turnerade hon i Danmark. Där träffade hon H. C. Andersen, som blev förälskad i henne. De blev goda vänner men Jenny besvarade inte hans kärleksinbjudan. Andersen inspirerades emellertid till att skriva flera sagor, däribland Näktergalen. Att det låg något mera i deras umgänge än bara vänskap har det emellertid spekulerats i. Bland annat spelades i Tyskland in en film med titeln Die

Jenny i La sonnambula.

JUSSI BJÖRLINGSÄLLSKAPETS TIDNING VÅREN 2020

schwedische Nachtigall mitt under brinnande krig 1941, där Ilse Werner gjorde rollen som Jenny Lind medan Erna Berger svarade för sångpartierna. Men det fanns andra som också föll för hennes charm. När hon en andra gång sökte sig till kontinenten, slog hon igenom med dunder och brak. Hennes segertåg genom Europa tog henne till Berlin, där Norma var en stor succé, till Wien, där hon omsvärmades av beundrare, och till Leipzig där hon sjöng under Mendelssohns ledning. Både Robert Schumann och Felix Mendelssohn tillhörde hennes beundrare och i synnerhet den senare sträckte sig så långt att han, enligt bevarade dokument, skrev passionerade kärleksbrev till henne med förslag om intimiteter. Även musikaliskt betydde de mycket för varandra; Mendelssohn komponerade soprapartiet i sitt oratorium Elijah för henne och hon var vid beskedet om Mendelssohns död 1847 totalt nedbruten och ansåg att hon aldrig skulle kunna sjunga rollen. Hon gjorde det ändå 1848, två år efter uruppförandet, vilket var hennes första framträdande i en oratorieroll. 1947 nådde hon London och där fick hon uruppföra rollen som Amalia i Verdis I masnadieri (Rövarbandet) med tonsättaren som dirigent. Hon blev kvar i London i två år och framträdde med stor framgång i ett flertal roller tills hon i början av 1849 meddelade att hon skulle dra sig tillbaka från operascenen för gott, ett beslut som hon höll fast vid till allas förvåning och sorg – hon var ju bara 29 år!

EN ANDRA KARRIÄR

Men hennes karriär var därmed inte över. Samma höst fick hon ett erbjudande från den amerikanske promotorn, underhållningsentreprenören och sedermera cirkusdirektören P. T. Barnum att åka på en konsertturné i USA under mer än ett år. De ekonomiska villkoren var minst sagt gynnsamma: för 93 konserter fick Jenny Lind \$350 000 vilket i dagens penningvärde skulle motsvara cirka SEK 100 000 000! Efter deras samarbete fortsatte Jenny Lind turnera i egen regi. Hur mycket hon tjänade då finns det inga säkra uppgifter om. Merparten av sina inkomster, både under operakarriären och senare, skänkte hon för övrigt till välgörenhet. Hennes ackompanjator under senare delen av turnén var den tyske kompositören, dirigenten och pianisten Otto Goldschmidt och när turnén närmade sig sitt slut gifte de sig i Boston den 5 februari 1852. Hon tog sig då namnet Jenny Lind-Goldschmidt. De återvände till Europa, bosatte sig en tid i Dresden och från 1855 i England, där de stannade kvar resten av sina liv. De fick tre barn. Sentida ättlingar har, enligt Wikipedia, funnits i norra Sverige, bland annat Boden, men uppgifterna baserar sig på Nordisk Familjebok (1904 – 1926) och är knappast relevanta idag.

Under åren i England fortsatte hon emellertid att ge konserter men vägrade, trots många erbjudanden, att ställa sig på

Jenny Lind på 1840-talet.
Porträtt av Johan Gustaf Sandberg (Nationalmuseum).

operascenen igen. Sitt sista framträdande gjorde hon så sent som 1883, fyra år före sin bortgång den 2 november 1887.

RÖSTPROV SAKNAS

Hur lät då Jenny Lind? Det finns inga inspelningar med henne, även om det har cirkulerat uppgifter att Edison spelat in henne med sin fonograf. Den lanserades 1877, och även om det skulle dyka upp någon fonografrulle ger den knappast någon rättvisande bild av hennes röst. Tekniken var mycket bristfällig och om hon nu skulle ha gjort en inspelning var hennes röst vid den tiden inte representativ för hur hon lät när hon var i sin krafts dagar. Öronvittnesskildringar av kollegor och andra som hörde henne kan inte heller ge annat än ungefärlig och väldigt subjektiv information. Klart är i alla fall att hennes teknik var oklanderlig, hennes koloratur briljant. Enligt bassångaren Luigi Lablache var varje ton som en pärla i de svåraste ruladerna och koloraturpassagerna, men rösten var inte bland de starkaste och vissa dåtida kritiker ansåg, att hon inte kunde mäta sig med flera av de ungefärligen samtida storheterna: Maria Malibran (för övrigt syster till Jennys sånglärare García), Giuditta Pasta, Henriette Sontag och Giulia Grisi.

Men hennes rykte lever fortfarande, starkare än någon av de andra samtida sopranstjärnornas. Det är skäl nog att hedra hennes minne under jubileumsåret.

GÖRAN FORSLING

Hjältar och älskare: Jussi Björling bedömd i bok om tenorer

Vad är en tenor? Vad gör några av dem så stora? Varför är tenorer så sällsynta? I sin bok "Heroes and Lovers" försöker den brittiske författaren Jon Elsby hitta svar på de här frågorna i 26 kritiska essäer om lika många tenorer och 34 kortare omdömen om lika många, m.m. Vi har läst det kapitel som handlar om Jussi Björling, men vi börjar med en jämförelse mellan två av de största.

Jon Elsby skriver om Beniamino Gigli att han, när det gäller röstens skönhet troligen bara har en medtävlare: Jussi Björling. Deras röster hade trots det helt olika klangfärg: Giglis röst var gyllene, honungslen, mjuk och fyllig, medan Björlings var silverglänsande, skimrande, briljant och klangfull. Gemensamt för dem var att de sjöng utan ansträngning och hade en förmåga att kunna tysta kritiken genom just kvaliteten på sina röster. När det gällde tolkning var de helt olika – Gigli var utåtriktad, demonstrativ och helhjärtad, Björling introvert, reserverad och behärskad, men trots skillnaderna i röstklang hade deras röster andra likheter än tonal skönhet: de var lika i tyngd, färg och omfång, Gigli något starkare, men Björling hade det mer genomträngande instrumentet.

Elsby fortsätter med att skriva, att i jämförelse med Björling får Gigli poäng för personlighet och dramatik och sin italienska diktion. Björling får poäng som musiker, "spintoförmåga" (hans genljudande klang passar bättre till spintopertoarens krav än Giglis rent lyriska tenor) och hur han sjunger fransk repertoar, som Gigli sjunger som om den var italiensk, och han menar att det blir ungefär oavgjort mellan de båda.

Kapitel 20 avhandlar så Jussi Björling speciellt och har underrubriken "Nästan perfekt". Han börjar med att säga, att om man kan säga att någon fötts till att sjunga, så är det Jussi, och han syftar då inte minst på Jussis barndom som turnerande sångare tillsammans med bröderna Olle och Gösta och deras far David. Han nämner vidare Jussis tidiga inspelningar under pseudonymen Erik Odde och hans studier för John Forsell och Joseph Hislop och påpekar, att det var Hislops undervisning, som resulterade i Jussis lätta och skimrande glans, som andra sällan har nått upp till och ingen har överträffat. Jon Elsby nämner så Jussis första år på Stockholmsoperan och de många roller han sjöng där, men han är kritisk till Jussis tidiga operainspelningar, som visserligen visar upp en strålände röst, men där han menar att det italienska uttalet ibland är så dåligt, att det han sjunger blir nonsens eller i alla fall inga italienska ord man kan känna igen, så även om Jussi sjöng och talade god engelska, var varken hans italienska eller franska perfekta, och han ska aldrig ha tillägnat sig helt perfekta uttal på de här språken. Författaren menar, att detta var ett resultat av att Jussi fått gå så lite i skolan, men han antyder också, att Jussi var lat och citerar ackompanjatören Ivor Newton, som ska ha påstått, att Jussi var "besvärlig, tystlåten och ovanligt lat". Han återger också en anekdot om hur Hislop en gång ska ha gett Jussi och en annan av sina elever i uppgift att lära sig några mycket svåra sångövningar. När han kom tillbaka efter en timma, satt Jussi och läste en deckare på en soffa, medan den andre eleven fortfa-

rande höll på att öva. Trots detta sjöng Jussi perfekt, och han ska då ha lärt sig bara genom att lyssna på den andre eleven.

Men bortsett från detta: "När han var som bäst, vilket han mestadels var, är hans röst ett strålände instrument som glöder skönt och aldrig låter som om den frambringats med den ringaste möda", skriver Elsby. I en fotnot tillägger han, att Jussi verkar ovanligt avslappnad i de filminspelningar där han sjunger, och han antar, att det var Jussis ovanliga fysiska styrka som gjorde detta möjligt. Ändå är han besviken över några av hans inspelningar, t.ex. Je crois entendre encore, som han menar är högljudd, stel och okänslig¹, men han skyndar sig att säga, att sådana inspelningar är mycket få, och att de flesta av Jussis inspelningar av fristående arior är i högsta grad värda att ha. Han beundrar också Jussis höga Dess i Cujus animam ur Rossinis Stabat mater och Nu är jag pank och fågelfri ur Millöckers Tiggargardisten.

När det gäller Jussi Björlings kompletta operainspelningar, av vilka elva är studioinspelningar, är han bara besviken på "Rigoletto", där han menar att Jussis hertig saknar charm, och att han, trots den strålände rösten, inte låter som en trovärdig förförare. "Men i alla de andra är han magnifik", tillägger han och menar, att ingen inspelning av tenorpartiet i Verdis Rekviem är bättre än Jussi Björlings, även om han är kritisk till Fritz Reiners tempi och hur kören låter. Jussis operainspelningar (inklusive Verdis Rekviem) får alltså i stort sett högsta betyg, medan Elsby tycker, att hans insjungningar av (tyska) Lieder är ojämnare. Fast hans tolkning av Beethovens Adelaide hör till de bästa i den genren. Han påpekar också, att under hela hans karriär är Jussis inspelningar av sånger och operaarior på svenska utsökta, men att italienska kritiker hänger upp sig på Jussis sätt att behandla deras språk, något de betecknar som nordisk "froideur" [kyla]. Något som motsäger ett sådant omdöme, anser han, är då Jussis insjungning av È la solita storia del pastore ur Francesco Cileas L'Arlesiana (Flickan från Arles). "Om detta inte är den skönaste och mest lidelsefulla tolkning av denna aria, som någonsin spelats in, så vet jag inte vad", skriver Elsby. Han menar också, att Jussis röst förändrade sig något med åren, men att den aldrig tycks ha blivit sämre, och han påpekar, att inte ens i hans sista inspelningar finns det några tecken på slitaget eller torrhet i klangen, något som annars ofta stör andra tenorers senare inspelningar. Jussi Björling, anser Elsby, är en av få inspelade tenorer, som kan nämnas på samma gång som Caruso.

Var har då Jon Elsby inhämtat sina faktauppgifter om Jussi Björling? Jo, sist i kapitlet om honom refererar han till boken Jussi av Anna-Lisa Björling och Andrew Farkas och till Stephen Hastings The Björling Sound. Den senare boken kallar han "oumbärlig". Jon Elsby har säkert lyssnat mycket på Jussi Björlings inspelningar, men ska man vara kritisk kan man ändå fråga sig, hur mycket av de åsikter han framför som är hans egna, och hur mycket som är Stephen Hastings.

CALLE FRIEDNER

¹ Det kan ju ha att göra med vilken utgåva man lyssnar på. Det är känt att man på vissa överföringar till CD manipulerat rösten, så att den låter sämre än originalet.

BOHÈME med BEECHAM

Våren 1956 fick Andrew Schulhof, Thomas Beechams agent, en idé, som skivälskare i framtiden måste vara tacksamma för. Den brittiske dirigenten skulle befinna sig i New York, när hans favoritsopran på den tiden, Victoria de los Angeles, och Jussi Björling fanns tillgängliga. Varför inte sätta ihop ett lag av sångare och musiker och spela in La Bohème för RCA Victor? På den här tiden gav försäljningssiffrorna på den internationella marknaden Amerika en tidigare aldrig skådad dominans.

Beecham hade själv räknat ut, att han hade dirigerat över 300 framföranden av den här operan. Han hade också haft förmånen att diskutera den med Puccini, när denne hade besökt London för att övervara premiären på Triptyken [de tre enaktarna Manteln, Syster Angelica och Gianni Schicchi]. Beecham kunde därför förklara några av de förvirrande dynamiska markeringarna. Richard Mohr, som då var RCAs inspelningsledare, minns med vilken fart saker och ting sattes igång. Det fanns inte stort utrymme för misstag. Flera år tidigare hade Leopold Stokowski skapat sin egen orkester av frilansmusiker verksamma i New York. Inte ens NBCs symfoniorkester, som hade skapats för Arturo Toscanini, kunde uppvisa samma virtuositet. Solister som konsertmästaren Oscar Shumsky, Walter Trampler i violasektionen och Julius Baker på flöjt tillhörde dessa framstående musiker. Det blev inga repetitioner: de gick bara in i studion i Manhattan Center och gjorde sina saker. Kören var huvudsakligen hämtad ur kören på New York City Opera och Columbus Gosskör. Resultatet efter nio arbetsdagar och 29 ½ inspelningstimmar blev ett av få operaalbum, som förtjänar att kallas storartat – en Bohème för historieböckerna.

Beecham hade inte dirigerat opera i New York sedan fyrtioalet, och det fanns därför sångare där som han inte kände till. Björling och de los Angeles var projektets raison d'être [orsak], men det fanns andra roller att besätta. Beecham kände till det Merrill hade gjort – "Den mannen har en Strad i strupen" – så Marcello var det inget problem med. Lucine Amara sjöng Mimi på Met just då. Hon hade aldrig sjungit Musetta, så hon läste noterna à prima vista. Den nye, unge basen Giorgio Tozzi sjöng upp för Beecham i Steinway Hall och minns, att dirigenten, när han tillfrågades om var han ville sitta, hade svarat: "Nära dörren. Man vet aldrig." Provsjungningen fick avgörande betydelse för Tozzi: hans insats här ledde till att han fick ett exklusivkontrakt med RCA och snart kom att spela in Messias under Beecham, som han delade sex flaskor whisky i flygplansstorlek med. "Vi blev inte på snusen, men vi hade heller inte ont. Jag sjöng in fem arior på en dag", minns basen med ett skratt.

Beecham var en "pussycat" [en som verkar svår och farlig men egentligen är snäll och mjuk] enligt Mohr. Lady Beecham deltog vid inspelningarna och hade alltid med sig en termos för sig själv och sin make. Ingen blev någonsin klok på vad den

senare innehöll, även om hon var känd för att ha en förkärlek för [drinken] Pink Lady och han för [whisky] Johnny Walker. Björling var alltid nervös inför sina framträdanden, men Mohr hade långt i förväg etablerat goda kontakter med tenoren, hans fru och barn. "Jag brukade ta med hans barn på åktur med häst och vagn på kvällarna, när vi spelade in i Rom. Han var en nallebjörn." På de los Angeles hade Mohr inget beskrivande djurnamn, men hon var en av de mest omtyckta sångarna bland kollegorna och aldrig till besvär.

Tumregeln vid inspelningar är, att man får ut ungefär 15 minuter användbar musik från varje tretimmars inspelningssession. Den enda arian som behövde två tagningar var "Mi chiamano Mimi", på grund av att de los Angeles alltid var så självkritisk. "Sono andati" togs om en gång liksom "Non sono in vena!", som föregår ariorna i akt 1, samt den helt manliga inledningen av den akten. "Che gelida manina" sjöngs i orginaltonarten liksom "O soave fanciulla". Vid samma inspelningstillfälle spelade Björling in delar av akt tre tillsammans med de los Angeles; Amara och Merrill tillkom senare. Merrill genomförde en ganska speciell inspelningssession, när han sjöng ensembleavsnitt ur hela operan, utan att någon av de andra sångarna medverkade, och man genomförde en helt orkestral repetition av början på tredje akten. Samtidigt med inspelningarna sjöng Björling i Manon Lescaut och Tosca på Metro-

Jussi med Victoria de los Angeles.

politanooperan, medan Merrill sjöng Escamillo, de los Ángeles Grevinnan i Figaros Bröllop och Amara Micaëla och Pamina. Merrill minns: ”En gång, när vi hade cirka 20 minuter över på en inspelningssession, bad Beecham om ännu en tagning av ’O Mimi, tu più non torni’. Någon frågade varför, när nu den första tagningen hade blivit så bra. Han svarade: Jag vill bara höra poj-karna sjunga den igen.”¹

Amara var ändå nervös, eftersom hon aldrig hade sjungit Musetta och inte hade för avsikt att införliva rollen i sin scenrepertoar. Andra aktens final var så långsam vid ”al piè”, minns Amara. ”Jag fick vara uppmärksam på mig själv för att hålla tillbaka. Jag gjorde en tagning av valsen och två, tror jag, med ensemblen. Tozzi gjorde ’Vecchia zimarra’ på en tagning.”

RCA arbetade febrilt för att få inspelningen redigerad och ut till skivaffärerna till julhandeln. Inspelningarna hade börjat i mitten av mars 1956 och avslutats den 6 april. Märkligt nog var inte Harold C. Schonbergs recension i New York Times särskilt positiv. Han skrev: ”Den når inte riktigt upp till toppen”, och klagade över Björulings ålder (45 år) och på de los Angeles för att vara opassionerad och könlös. Med tanke på att Björ-ling befann sig i sin vokalt bästa ålder, och sopranen besatt en av de mest sensuella rösterna som fanns, visar recensionen, att dumhet inte är något exklusivt för den nuvarande musikredaktionen på Times. När Schonberg nyligen erinrades om sin inte så entusiastiska recension, reagerade han med förvåning: ”Det hade jag glömt”.

Skivalbumet blev en bestseller från första stund. Vid den här tiden samarbetade RCA med EMI i England, och när samarbetet upphörde några år senare, tillföll den här inspelningen av Bohème det senare bolaget. Alan Kayes, då RCAs artistchef, beklagar förlusten. När uppdelningen genomfördes uppräta-des ett dokument på femtio sidor, där det bestämdes hur allt skulle delas, men vem som fick vad blev i slutändan inte mycket mer än en fråga om att singla slant. EMI gjorde en nytgåva av inspelningen på sitt LP-märke Seraphim och senare på CD, där den har fortsatt att blomma. Ljudet, trots att det är i mono, är varmt och levande.

Vad är det som gör den här inspelningen unik? Den förenar en brittisk dirigent, en svensk tenor, en spansk sopran, en schweizisk bas (Fernando Corena som Alcindoro/Benoit) och fyra amerikaner i ledande roller (inklusive John Reardons Schaunard) – inte en italienare inom hörhåll. Kritikern Edward Greenfield har poängterat, att det bara finns en fläck som förräder den knappa tiden, nämligen när Reardon i akt 1 kommer av sig.² Några lyssnare föredrar kanske den nästan helt

italienska besättningen med Renata Tebaldi, Carlo Bergonzi, Ettore Bastianini och Cesare Siepi (Musetta är den amerikanska Gianna D’Angelo) dirigerad av Tullio Serafin på Decca/London, som varande mer idiomatisk och stilistisk. Men över hela världen fortsätter Beechams framförande att gälla som den inspelning man bör välja.

Det är oundvikligt att jämföra med Toscaninis inspelning, också på RCA, gjord tio år tidigare. Med undantag för Licia Albanese som Mimi, finner jag Beechams rollbesättning överlägsen på alla sätt: rösterna klingar yngre och fräschare. Många delar av ensemblen, särskilt i början av de första och andra akterna, är lika i tempo, men det är i de enskilda ariorna, som skillnaderna är särskilt påtagliga. Albanese skulle kunna vara den mest uttrycksfulla Mimi, men med Toscanini låter hon och Jan Peerce, hennes Rodolfo, som om de bar tvångströja med föga frihet att frasera, föga glädje eller hängivenhet i höjdpunkterna. Beecham väljer å andra sidan djärvt långsamma tempi i tenor- och sopranariorna och prövar därmed sina sångares andningskontroll men ger utrymme för effekter – de los Angeles ”Ma, quando vien lo sgelo” och Björulings ”Ma il furto non m’accora” t.ex. – som ges en genomträngande expansion. Björulings nästan skamlösa glans och lätthet och de los Angeles förföriska femininitet segrar. Hon behärskade detaljerna, som i hennes flirtiga ”Curioso?” i första akten och ”Sono andati” i den sista är helt enkelt hjärtskärande. Utöver detta uppnås allt detta utan överdrifter eller strömmande tårar. I det här fallet är mindre definitivt mer. Och även om Amara måtte ha klagat över den långsamma finalen i Akt 2, så är den slutliga effekten häpnadsväckande.

De flesta skivbolagschefer av idag tycks ha blivit något förvånade över att CD-överföringar av operainspelningar från femtio- och sextiotalen har sålt så bra, ofta på bekostnad av det senaste digitala ljudet med toppkvalitet. Vad de inte inser är, att den generationen artister bemästrade sin konst. Repertoaren valdes över allt med känsla för det konstnärliga syftet, för hur sångare och dirigent passade för den aktuella uppgiften. När en chef nyligen tillfrågades, varför hans bolag spelade in en medioker Aida, svarade han: För att vi behövde en i vår katalog – en kommentar man aldrig skulle ha hört från de ansvariga på femtiotalet. Kayes och Mohr på RCA, Goddard Lieberon på Columbia, John Culshaw och Terry McEwen på Decca/London, John Coveney, Walter Legge och Dario och Dorle Soria på Angel/EMI – lyckligtvis har arvet efter dem bevarats ristat i ljudspår för alla att höra.

TEXT: WALTER PRICE
ÖVERSÄTTNING: CALLE FRIEDNER

Artikeln hämtad från The Journal of the Jussi Björling Society-USA/UK nr 27, February 2019, där den i sin tur hämtats från Opera News, Vol. 59, No. 13 från den 18 mars 1995. Opera News ges ut av The Metropolitan Opera Guild, Inc. Publisher.

Hur jag blev intresserad av JUSSI BJÖRLING

Kunskaperna om Jussi Björlings omfattande verksamhet har vi fått från många olika håll. En person, som bidragit med information om hans verksamhet i Danmark är Ulla Moulvad, som här berättar om sitt intresse och samarbete med Harald Henrysson och Roger Alderstrand.

I min barndom på 1950-talet var Jussi Björling redan världsbekänd och spelades en del i Danmarks Radio. Inte så att jag då kände till honom till namn, men han var definitivt med i ljudbilden när Danmarks Radio spelade ”Grammofonmusik”. Det var stycken som ”Nu är jag pank och fågelfri”, ”Nessun dorma” och duetterna med Robert Merrill. I mitt vuxna liv under 70- och 80-talet blev det rock och country som dominerade, medan den klassiska Bach, Beethoven och Mozart blev att föredra under pensionsåren. En mycket vanlig utveckling skulle jag mena.

Men 2016 hände det, att Jussi Björling var solist en halvtimme i Danmarks Radio, och jag kände genast igen den speciella rösten som ett kärt barndomsminne. Fram till dess hade jag – som många andra – haft Pavarotti som favorit till de stora operaariorna, och Jussi Björling var i det närmaste glömd. Men hans vackra röst väckte minnen, som fick mig att bli intresserad av Jussi Björlings musik, liv och karriär.

Jag googlade Jussi Björling, och blev förvånad över så mycket info det finns om Jussi Björling på internet. Inklusive alla inspelningar på YouTube. Jag hittade Jussi Björling-sällskapet, där jag strax blev medlem. Sällskapets hemsida är en underbar källa till att studera Jussi Björling både i skrift och ton. Där hittade jag Harald Henryssons imponerande arbete med att registrera alla Jussi Björlings inspelningar, alla hans framträdanden från barndomens konserter till hans död 1960, med alla detaljer. En fantastisk källa till Jussi Björlings karriär och livsverk.

På biblioteket i Köpenhamn fick jag tag i ”Mitt liv med Jussi” av Anna-Lisa Björling, som är en dramatisk, rolig,

spännande och mycket personlig bok om hennes upplevelser som Jussi Björlings partner både hemma och på konserterturnéer i Europa och USA. Därtill kompletterade jag löpande med de inspelningar med Jussi, som hon nämner i boken. På det sättet så blev det både en stor musikalisk och litterär upplevelse. Senare har jag läst alla böcker om Jussi.

Jussi Björlingmuseet i Borlänge, hade i början av 2017 en mycket fin hemsida med bra information och foto om museet. (Tyvärr har Borlänge kommun sedan tagit bort hemsidan och ersatt den med en generell kommunal sida, som är mindre informativ). Jag blev inspirerad av hemsidans intressanta foton från museets inre och beslöt, att detta museum måste jag se. Jag beställde CD och flera böcker, och fick kontakt med museichefen Jan-Olof Damberg. Det blev också klart att museet vid den tiden var i fara för att komma att flyttas eller sammanslås med andra små museer i Borlänge. Hemma i Danmark jagade jag de gamla skivorna med Jussi Björling och hittade också en del LP och stenkakor från

1930-40-talet med Jussi Björling. På omslagen till de begagnade danska LP-skivorna med honom, hittade jag ett par gånger urklipp från danska tidningar, som jag skickade till museet med frågan: finns detta i museets samling? Till exempel detta: urklipp med Maria Callas och Jussi Björling på Kastrups flygplats. Jodå, var svaret, men datumet var osäkert, så det rätta datumet för detta klipp från Berlingske Tidende, 4 december 1958, blev mitt första lilla bidrag till det omfattande registreringsarbetet av Jussi Björlings liv och leverne.

Kring den 1 april 2017 annonserades i Nyhetsbrevet, att på medlemsmötet skulle Harald Henrysson berätta

¹ Den här historien finns också i andra versioner. Kanske hände det mer än en inspelning?

² Detta händer under några få takter av bohemernas kaotiska rop i akt 1. Lyssna själv på www.youtube.com/watch?v=NWxouka0WPG

om Jussi Björlings pappa, ”David Björling blir sångare: Amerika, Dalarna och Wien 1899-1908”. Jag skrev till Harald om ifall jag kunde få en utskrift av det föredraget, och han skrev tillbaka att föredraget skulle komma i nästa medlemsblad. Jag förstod också att Harald Henrysson var mannen bakom det stora registreringsarbetet av Jussi Björlings inspelningar och framträdanden världen över, den så kallade ”Kronologien”, och jag var då klar över att detta var Jussiolog nummer 1 och ställde fler frågor, bland annat om de Jussi Björling-stenkakor och LP jag hade hittat på danska loppis.

Ryktet om att stänga eller flytta museet, fick mig att påskynda mitt första besök till september 2017. Detta charmerande museum är uppbyggt före den digitala eran och är därför mest byggt för hand. Det består av en underbar samling av personliga saker donerade av Björlingfamiljen, foton och kostymer från Jussi Björlings många operafamträdanden, affischer, brev och mycket mera. Vid en flytt kommer många detaljer att försvinna, så jag är glad, att jag har sett det existerande museet.

I början på 2018 började jag att söka på Jussi Björlings namn i de digitala danska tidningar, som är tillgängliga på det Kungliga Biblioteket i Köpenhamn. Jag fick nära 3000 träffar mellan 1931-1960, så det var bara att genomgå materialet ett och ett, och det har varit intressant att följa det stora intresset för Jussi Björling i Danmark. Under mitt arbete fick jag det första specifika uppdraget av Harald Henrysson om ett framträdande i Danmark i juli 1935. Det var

annonserat i en svensk tidning, men det var osäkert om det hade ägt rum. Jag studerade saken i danska tidningar, och svaret var att Jussi Björlings namn var använt som reklam redan på våren, men att konserten aldrig blev av. Harald kunde nu avlägsna detta datum från sin to-dolista och ett intressant samarbete var igång.

Vid mitt andra besök på museet, i juni 2018, fick jag hälsa på Harald Henrysson själv och överlämna mina fynd av Jussi Björling i danska tidningar, på en USB-sticka. Efterföljande detta har Roger Alderstrand, Jussiolog nummer 2, genomgått materialet och hittat ett par saker, som skulle undersökas närmare. Så inleddes ett samarbete, där jag kunde hjälpa till lite grand med hänsyn till danska händelser. Vid mitt tredje besök på museet i juni 2019 fick jag hälsa på Roger Alderstrand.

Harald Henrysson har under sin tid som museichef på Borlängemuseet skaffat fram de flesta recensioner från Jussi Björlings konserter, och i danska tidningar är det mest annonseringen och förhandsinformation som har kunnat komplettera det redan imponerande registret. Tack vare detta arbete vet vi att Jussi Björling besökte och sjöng för danskarna 64 gånger. Första gången 29 juni 1931 i Tivolis Konsertsal och sista gången 1959 i det då nybyggda Falkoner Centret.

TEXT: ULLA MOULVAD
ÖVERSÄTTNING: BENGT KRANTZ

Hur ser arbetsmarknaden ut för svenska operasångare?

Att Sverige producerar operasångare av hög klass är ingen hemlighet. Det visar sig inte minst när man, som vi gjorde för ett par nummer sedan, ser hur det har gått för de tenorer som har fått Jussi Björlingsällskapets pris. Men hur är möjligheterna för utbildade sångare att få arbetstillfällen här i Sverige? Vi har trots allt ett begränsat antal operahus med åretruntverksamhet. Vi har ställt frågan till de sex permanenta operabusen i landet. Olyckligtvis drabbades världen av coronaviruset vid samma tid som vi gjorde vår undersökning, vilket innebar att den akuta verkligheten krävde prioritet, men vi fick så småningom in fyra svar som redovisas här.

Det bjuds numera rikliga tillfällen att se opera i Sverige, speciellt sommartid. Drottningholmsteatern, Västena, Läckö Slott, Opera på Skäret, Vattnäs konsertlada och Dala Floda Operafest är bara ett urval, och där anlitas

också ett stort antal både unga och etablerade sångare. Men under det reguljära spelåret är utbudet begränsat till de permanenta institutionerna, och där varierar förutsättningarna väsentligt mellan de olika scenerna.

De fyra frågor vi ställde var:

1. Ungefär hur många nyproduktioner gör ni per spelår?
2. Hur många fast anställda sångare har ni?
3. Vilka principer har ni för engagemang av gästande sångare (frilans eller gäster från andra operahus)? I hur hög grad engagerar ni svenska sångare i förhållande till internationella gäster?
4. Ge gärna en kort kommentar om vad som är speciellt för ditt operahus.

Pernilla Eduard vid **Wermland Opera** i Karlstad beskriver verksamheten så här: ”Wermland Opera gör både konsert, opera och musikal. Vanligtvis gör vi 3 nyproduktioner per år: 1 opera, 1 musikal och 1 mittemellan. Dessutom har vi två serier med orkesterkonserter, då och då med operasångare. Vi har 3 fast-/långtidsanställda operasångare och 2 musikalartister. I övrigt anlitar vi nästan enbart svenska sångare. Enda utlänningen på senare tid har varit Johannes Held från Tyskland. Dessutom engagerar vi ofta norrmän i musikalsammanhang.” På frågan vad som är speciellt för Wermland Opera, svarar Pernilla: ”Vårt operahus värnar gammalt och nytt. Oftast Sverige- eller Nordenpremiärer på musikaler. I höst nyskriven opera, men oftast vårdande av äldre befintliga operaverk som vi finner har relevans i vår tid beträffande tematik och konstnärligt/musikaliskt uttryck.”

Anders Ottosson, biträdande chef för Opera/Drama vid **Göteborgsoperan**, lämnar följande information: ”Vi har för närvarande 10 fast anställda sångare. Vi gör varje spelår 6-7 nyproduktioner (opera, musikal, regionala föreställningar) och 4 konserter. Dessutom tillkommer våra dansföreställningar. Beträffande engagemang av gästande sångare: Vi har inte haft någon princip och vår nye chef Henning Ruhe har i och för sig talat om ansvaret för de skandinaviska sångarna men vi har ännu ingen uttalad strategi. Vårt märke är att vi spelar all musikteater. Opera och musikal såväl som mindre musikteaterföreställningar. Att vi har textmaskin på två språk i alla produktioner på stora scenen. Vi har en avdelning, SKAPA, där vi engagerar unga såväl som äldre i våra fyra körer likaväl som samarbeten med folkhögskolor och andra institutioner för att möta nya publikgrupper och skapa tillsammans. Att dessutom, som operahus, ha ett modernt danskompani anknutet till operahuset är unikt.”

Torgny Nilsson, pressansvarig vid **Malmö Opera**, rapporterar följande: ”Vi har 36 korister, 2 soli på långtidskontrakt samt 3 musikalartister. Vi gör som regel sex stora produktioner och tre turnéproduktioner. Operaverkstan gör tre produktioner på vår lilla scen. Utöver det gör vi ett tiotal större konserter och ett tiotal kammarkonserter. När det gäller gästande sångare: Vi castar utifrån rollens behov, oftast frilans av förstälige skäl men ibland även sångare som har kontrakt i annat hus, i den mån de får tjänstledigt där för att göra en produktion hos oss. I hur hög grad engagerar ni svenska sångare i förhållande till internationella gäster? Vi castar alltid utifrån rollens och produktionens behov. Vi strävar efter en dynamisk rollista på högsta internationella nivå bestående av både svenska och utländska sångare, gärna bland dem även unga sångare som står i början av en lovande karriär. Som du själv konstaterar har vi väldigt mycket att göra på grund av coronaviruset och annat, så jag hinner dåligt leta reda på innevarande säsongs siffror, men säsongen 16/17, när den här frågan var på tapeten senast, anställde vi 61 svenska sångare i solistroller, mot 16 från andra länder. Jag föreställer mig att proportionerna är un-

gefär desamma nu. Vi driver, som enda operahus i Norden, i samarbete med Malmö Musikhögskola, en tvåårig masterutbildning för sångare, Malmö Opera Academy. Detta för att ge studenterna möjlighet till en utbildning där de kan fokusera på hantverket, vara med i produktioner på scen och på turné och på så sätt ge dem ovärderliga erfarenheter redan före sin examen och därmed trygga återväxten för våra nordiska sångare. Från och med kommande säsong har vi öppnat upp utbildningen även för repetitörstudenter på masternivå.”

Mia Göthe, produktionsledare vid **Folkoperan**, svarar kortfattat: ”Vi har inga fast anställda sångare. Vi gör minst 2 produktioner per spelår. Vi engagerar främst svenska frilansande sångare. Internationella gäster förekommer sällan. Eftersom vi i princip alltid gör våra uppsättningar på svenska så engagerar vi främst svenska sångare, eventuellt nordiska. Vi arrangerar regelbundet allmänna provsjungningar så även sångare som inte företräds av agenturer ska få en chans att visa upp sig och därmed få en möjlighet till engagemang.”

Förutsättningarna för svenska sångare varierar som synes avsevärt, men det finns ambitioner att värna om den inhemska sångarskaran. Likafullt är sångarlivet ingen dans på rosor. Det utbildas ständigt nya kullar som ska slåss om brödfödan, och när rollerna inte räcker till får man söka sig till de nordiska grannländerna, baltstaterna eller Tyskland, där det alltjämt finns gott om operahus – men konkurrensen är stenhård även där... Det går ändå att konstatera att utbytet mellan grannländerna är gott, såtillvida att svenska sångare förekommer ganska flitigt i både Danmark, Norge, Finland och även ibland på Island – och vice versa. Agenturernas inverkan och påverkan på vilka vi får se på scenerna är nog något man inte heller kan bortse ifrån. En sak är säker och uppenbar, och det är att Operahögskolan inte tar ansvar för att färdigutbildade sångare med automatik kan vänta sig arbetstillfällen i hemlandet. Tvärtom, så inser många redan under utbildningstiden att det kommer att bli aktuellt att söka sånguppdrag utomlands vare sig man vill eller inte. Operasång är en internationell bransch i dag och sedan länge. Men det är naturligtvis tokigt att en mycket kostsam utbildning slutar med att sångare kanske aldrig får visa vad de kan på Sveriges institutioner, utan hamnar under större delen av karriären utomlands. Det är ett problem som borde kunna lindras till en del i alla fall.

GÖRAN FORSLING

GRAMMOFONARKIVET

– nationell kulturskatt eller inte?

Vi befinner oss i digitaliseringsåldern. Med ettor och nollor kan vi göra nästan vad som helst med information i de flesta former: vi kan spela in, vi kan arkivera ljud, bilder och dokument, vi kan lyssna, läsa och titta, vi kan sprida informationen utan att det kostar något, och vi kan lätt ändra i det som en gång arkiverats.

För nästan 143 år sedan demonstrerade den amerikanske uppfinnaren Thomas Alva Edison den apparat för ljudupptagning och återgivning, som han just färdigställt: fonografen. Den var förstas helt analog och använde en vaxrulle som medium. Samma år, alltså 1877, uppfann tysk-amerikanen Emil Berliner mikrofonen, men det skulle dröja ända till 1924, innan den började användas vid kommersiella ljudinspelningar. Han startade också skivbolaget Deutsche Grammophon Gesellschaft 1898, men mest känd är nog Berliner för att ha upfunnit grammo fonen omkring tio år efter Edisons fonograf. Den hade en platt, roterande skiva som medium i stället för en vaxrulle.

Sveriges Radio hette AB Radiotjänst fram till i slutet av 1957. När man hade börjat sina sändningar 1925, hade man inte haft någon inspelningsapparat, allt gick direkt, men eftersom det ibland uppstod en längre paus, tog hallåmannen Sven Jerring med sig sin privata resegrammofon, placerade den nära mikrofonen och kunde på så sätt fylla ut pauserna med grammo fonmusik. Man kan undra hur det lät, men i radions barndom var nog varje litet identifierbart ljud i lurarna en sensation. Idag förekommer pauser på mer än en halv sekund knappast i radion, så tiderna har förändrats, men fortfarande kan grammo fonskivor användas, när t.ex. en direktsänd

konsert blivit kortare än man räknat med – förutom som innehåll i producerade program, förstås. I alla fall köpte man snart in elektriska grammo fonverk, som kunde kopplas direkt till kontrollborden i stället för att spelas upp via en ljuddos och en mikrofon. Det var i och med att Julius Rabe 1928 började sända en serie radioprogram kallade "Hur tonerna tala", som radion började bygga upp ett grammo fonarkiv, som så småningom skulle komma att bli ett av världens största. 2013 fanns där 505 000 grammo fonskivor och 2 000 vaxrullar, som specialisttekniker hade överfört till digital form. Man hade också 2 000 pianorullar (Welte-Mignon, Pianola m.fl. märken), som man spelade upp på en specialkonstruerad maskin med mekaniska fingrar, som spelade på en konsertflygel i en av radions musikstudior och då spelades in digitalt. På så sätt kunde framföranden av för längesedan döda pianister, avlyssnas i både high fidelity och stereo!

Sveriges Radios grammo fonarkiv innehåller alltså en väldig mängd historiskt material inspelat under mer än hundra år. Samlingen har förstas byggts upp för att stå till förfogande för programproducenterna, och länge fanns i arkivet kunniga och tjänstviliga personer, som visste det mesta om samlingarna och snabbt kunde ta fram en speciell inspelning till enorm nytta för producenterna. Där fanns också en djupt musikkunnig stab, som katalogiserade inspelningarna allt eftersom de köptes in. Utan den skulle skivsamlingen knappast ha gått att använda. Grammo fonarkivet har alltså ett mycket stort kulturvärde, och skulle därför vara en nationell angelägenhet, men staten har i sin senaste public serviceutredning ansett, att det är public servicebolagens egen

sak att göra vad man vill med sina arkiv (det finns ju andra också, t.ex. SRs musikbibliotek med en stor samling litteratur om musik och noter och inspelningsarkiv med radions egna inspelningar).

När det gäller grammo fonarkivet specifikt, såg man till att digitalisera alla grammo fonskivorna. Medarbetare sades upp i samband med att Sveriges Radio AB tog över grammo fonarkivet från Sveriges Radios Förvaltnings AB, som ägs gemensamt av de tre programbolagen, och man anställde ny personal, enligt hemsidan "musikskatt.se" utan att ställa krav på arkivariemeriter eller teknisk kompetens för digitalisering och avspelning av äldre ljudbärare. När telefonväxeln behövde större lokaler, slängde man tusentals CD-skivor (utlåningsdubletter). Man frågade sig, om det här var början till en nedläggning av arkivet, vilket dock förnekats från företags sida.

Sådant kan ju ses som kapitalförstörelse, särskilt som skivorna en gång köpts in för de licenspengar, som befolkningen betalat. I och för sig finns inspelningarna kvar – på digitala servrar – men även om producenterna kan plocka fram dem via sina datorer, kan de inte den vägen komma åt de många skivkonvoluten, som ofta innehåller värdefull information både om musiken, musikerna och den speciella inspelningen, och inte heller kan man längre få den hjälp med att hitta den inspelning man behöver, som grammo fonarkivets personal tidigare stod till tjänst med.

Att man äger ett av världens främsta arkiv i sitt slag tar man lätt på: när grammo fonarkivet fyllde 90 år 2018, uppmärksammades detta inte ens in-

ternt. I frustration över det som håller på att hända startade teknikerna Harriet Lundberg (specialist på överföring av de äldsta inspelningarna på vaxrullar) och Per-Erik Rosén stödda av radioproducenten Bodil Asketorp, SVT:s tidigare kulturchef, Camilla Lundberg, och radioproducenten och författaren Stefan Wermelin ett uppdrag till grammo fonarkivets bevarande. Det hade i början av mars i år fått över 60 000 underskrifter. Anna-Karin Larsson, som är chef för all musik i Sveriges Radio, säger, att även om man slutat att köpa in fysiska skivor och dessutom bara köper in sådana inspelningar, som man spelar i radio, alltså inte längre musik

T.v: Kungsgatan 8 i Stockholm var länge Radiotjänst adress, innan man flyttade till Oxenstiernsgatan 1961.

som man inte spelar bara för att bygga arkiv, så har man inte för avsikt att avveckla grammo fonarkivet. Några frågor uppstår ändå t.ex.:

- 1) Kommer det att finnas kompetent personal, som katalogiserar inköpta inspelningar även i fortsättningen?
- 2) Hur ska producenterna kunna ta del av texterna på skivkonvoluten?
- 3) När man tidigare har köpt in nästan alla nya grammo fonskivor, för att de kan komma att behövas, hur vet man nu i förväg vilken musik som kommer att behövas i framtiden och därför ska köpas in?

CALLE FRIEDNER

TEXT & FOTO

Jussi Björlingmuseet flyttar?

Det har de senaste åren kommit ett flertal förslag om flytt av Jussi Björlingmuseet. Alla har av olika anledningar förkastats. Senast skedde det strax före jul 2019, då en enig Kulturnämnd röstade ner ett förslag från Kultur- och fritidschefen. Samtidigt togs ett förslag att museet skulle flytta. När och vart är fortfarande en öppen fråga och under första kvartalet 2020 har inget konkret hänt. Vi får sväva i ovisshet om framtiden ännu en tid och trösta oss med att under sommaren 2020 är det Business as usual som gäller. Boka alltså gärna in ett besök.

GÖRAN FORSLING

Jussi Björlingmuseet

Borganäsvägen 25
784 33 Borlänge
0243-742 40
jussibjorlingmuseet@borlange.se
Museichef: Jan-Olof Damberg

Läs mer om sommarens program på Jussi Björlingmuseets hemsida:
www.borlange.se/jussibjorling
eller på Jussi Björlingsällskapetets sida:
www.jussibjorlingsallskapet.com

Öppettider

September – maj

Tisdag-fredag 12-17
Helgdagar samt juldagen och nyårsafton stängt.

Juni – augusti

Måndag-fredag 11-17
Lördag-söndag 11-15
Nationaldagen, Midsommarafton och Midsommardagen stängt.
Fri entré (Visningar om minst 8 personer 50 kr per person).

På Jussi Björlingmuseet finns bl.a. världens största sortiment av Jussi Björlings inspelningar till salu.

Ekonomibrev

Jussi Björlingsällskapets Tidning
Per Bäckström
Götgatan 91, 5 tr
116 62 Stockholm

Jussis internationella debut

Jussi gjorde sin sängardebut i Örebro Trefaldighetskyrka den 12 december 1915 och även hans internationella debut skedde i en kyrka. Pappa Davids turné i USA med grabbarna inleddes den 20 november 1919 med en konsert i Gustavus Adolphus Lutheran Church i New York. Det är en imponerande byggnad från 1887, byggd för svenska immigranter. Kyrkan har stenfasad, stort kyrkorum, läktare och sidolokaler i flera våningar på nedre Manhattan. Adressen är 155 22nd Street East, mellan Lexington och 3:e avenyn.

Björling-kvartetten återkom den 3 och 5 december med nya konserter och så följde de 18 månaders turnering över hela USA. Som vuxen sjöng Jussi i denna kyrka vid en välgörenhetskonsert för svenska Röda Korset den 25 februari 1940, tillsammans

Gustavus Adolphus Lutheran Church, New York.

med Kerstin Thorborg. Den 26 januari 1947 omkom nuvarande kungens far, "ryttarprinsen" Gustav Adolf, i en flygolycka på Kastrup och vad var då lämpligare än att en minneshögtid kring honom hölls i Gustavus Adolphus-kyrkan? Jussi var på turné i USA som vanligt vid den tiden på året och sjöng därför där, för sista gången, den 2 februari. En dag, då han för övrigt firade sin 36-årsdag!

Nästan på dagen 100 år efter debuten besökte jag kyrkan. Den är ganska oförändrad, vad jag kan se, och det var en mäktig känsla att komma in i helgedomen. Högt i tak, mäktig altarabsid, skön akustik och oerhört många sittplatser nere och på två läktare. Kyrkan har numera en tydlig gender-profil och har alltså även på det sättet "högt i tak". Pride-flaggan finns i annonstavlor och hänger ut från flera fönster bredvid. När jag kom in, hade söndagsgudstjänsten just varit och man förberedde ett seminarium om olika könsroller. Självklart predikade (!) jag om Jussis framträdanden i kyrkan och det var uppenbarligen helt nya uppgifter för de närvarande. Dagens svenskanknytning syns genom två ledare i kyrkan – John Ogren (diakon) och Misa Anderson (förskolerektor). Vill du läsa mer om denna kyrka, gå in på gachurchnyc.org.

Jag lämnade kvar en lista över Jussis konsertdatum och fick den formella adressen. Väl hemma från den intensiva USA-resan, kontaktade jag Harald och redovisade mitt besök. Han skrev omgående till Sue, som lovade skicka Haralds nya bok till församlingen. I "David Björling och hans söner i Amerika" nämns ju kyrkan på flera ställen (debuten på s. 81-84) och boken kan säkert bidra till en historisk förankring för verksamheten. Så fick vi ju även sprida lite kunskaper kring Jussi... Inte minst viktigt!

ROGER ALDERSTRAND

INFORMATION OM TIDNINGEN

Det här numret av Jussi Björlingsällskapets tidning är lite tunnare än tidningen varit hittills. Det beror på att portot för distributionen höjts. Skulle vi ha fortsatt som hittills, hade våra portokostnader ökat avsevärt. För att komma under en viss viktgräns, hade vi att välja mellan en tunnare papperskvalitet eller att minska antalet sidor till 24. Vår ambition är naturligtvis, att kvaliteten på tidningens innehåll ska vara oförändrad.

RED.